

de hiernaast (fig. 19) gegeven afbeeldingen in enkele details niet geheel zuiver zouden zijn. Wel werden de potloodschetsen ervoor vervaardigd naar een uiterst mooi spoor, doch vermoedelijkheid en warmte — tezamen met de meening, dat ik een dergelijk spoor gemakkelijk genoeg nog eens zou aantreffen! — brachten mij op den bewuststen dag er toe een finale afwerking der details in die schetsen te verzuimen. Ook de maten en verdere aantekeningen in mijn notitieboekje zijn onvoldoende. Zoo weet ik niet meer of de (voor-)prenten stóeds zoo lang (zoolanger-achtig) waren als in bovenstaande maten is uitgedrukt. Met den achtervoet is dit vermoedelijk wél steeds het geval, doch reeds de geteekende voorpoot is veel korter dan de aangegeven maat! Op dit spoor (dat wil zeggen in het voorgedeelte van de tot woonplaats dienende grot) werden meerdere van de groote vijfkantige vruchten van *Barringtonia speciosa* gevonden.

Fig. 19. *Acanthion brochipterum brochipterum*. (Kortstaart Stekelvarken). Linker-vóór- en achterprenten (schets).

MANIS JAVANICA (DFSM.) (Het Maleische Schuddier).

Alhoewel de hiernaast (fig. 20) gereproduceerde figuur allerm minst nauwkeurig mag worden genoemd, zoo meende ik ze in dit geval toch te mogen geven en wel omdat hier door de groote typisch-

heid van de prent ook zonder volkomen overeenstemming herkenning wel mogelijk is. Wel heeft ook dit dier aan elkten voet 5 nagels, maar hiervan overtreffen de middelste 3, vooral aan den voorpoot, zoo sterk de beide buitenste in lengte, dat een soort „drieteuige prent” ontstaat. Zoals bekend is de mier en eter een uitstekende graver. Termieten- (en mieren-) nesten worden opengekrabd en misschien ook wel eens woonholten gegraven (Banks vermeldt zelfs holen van 8 voet den grond in, met aan het einde een cirkelronde kamer).

Toch is dit laatste dan wel uitzondering. Veel vaker werd het dier verkregen uit boomen en vermoed kan zelfs worden, dat men zijn spoor eigenlijk slechts zelden op den grond zal aantreffen. Misschien dat ook in de beklommen boomen sporen, in den vorm van krabben, te vinden zullen zijn.

RHINOCEROS SONDAICUS (DFSM.) (Javaansche Rhinoceros).

Afmetingen van een prent van een ouden stier: 28 × 29 cm (F. J. Appelmann).

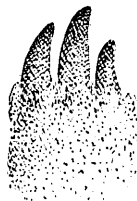

Fig. 20. *Manis javanica*. (Mal. Schuddier). Zeer ruwe schets van teenafdrukken, link-vóór en -achter.

nen zijn! Talrijke afmetingen van de prenten (vóór en achter, en vooral ook van de beide sexen) waren dan eveneens te verzamelen. (Volgens den heer A. R. W. Kerkhoven is de rhinoceros-stier gewoonlijk veel kleiner dan de koe).

Evenals bij den olifant kan de bijzondere grootte (en diepte), daardoor houdbaarheid en ook „opvallendheid” van de sporen (op daartoe geëigende gronden!) ons bij dit dier eenigszins parten spelen, doordat we onwillekeurig den indruk kunnen krijgen van een zekere plaatselijke „talrijkheid”, waar misschien in werkelijkheid

slechts één enkel dier ettelijke malen hetzelfde grondstuk heeft doorkruisd. Ook in dit verband is het opmeten der prenten van groot belang ter onderscheiding van verschillende individuen. In het algemeen zal men zeker niet licht méér dan één dier op dezelfde plek aantreffen, behalve dan een moeder met haar jong — uiteraard bij groote uitzondering — in het geval dat een vrouwelijk dier bezocht werd door een stier. Overigens zijn de prenten en daardoor

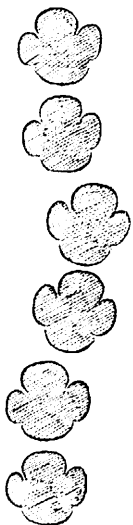

Fig. 21. Stapspoor van *Rhinoceros sondaicus*.

het geheele spoor geenszins altijd zoo overduidelijk als men wellicht bij zulk een groot dier zou verwachten. Ook hier is de gesteldheid van den bodem van groot belang. Op drogen grond (o.a. zijn eigen vaste paden in den drogen tijd) en waar veel darre bladeren liggen, vindt men vaak slechts vage afdrucken van de 3 nagels, en soms ook in het geheel niets. Op steenachtige plekken en in lang of droog gras is het sporen bijna onmogelijk en moet men verderop zoeken, waar het dier dit soort terrein weer verlaten heeft. Hoever zich van de wandelingen van één exemplaar uitstrekken is mij niet bekend. Zeker gaat het hier echter om meerdere „dagtochten” (menschlijke, te voet door moeilijk terrein!). Van zeer groote algemeene bekendheid zijn zeker de „rhinoceros-paadjes”, die nog leden ten dage (wellicht op allerlei andere wijzen verder uitgetreden en uitgespoeld) op tal van bergen in de Westhelft van Java zijn aan te treffen (ik noem: Salak, Gedeh, Goentoer, Patoeha, Tjeremai, Slamet). Ze loopen, al slingerend, soms tot over den hoogsten top en vormden van oudsher zeer welkome toegangswegen voor de beklimmers van die bergen (zie hierover o.a. bij *J u n g h u h n*).

De uitwerpselen lijken veel op paardenmest, de ballen zijn echter veel grooter (als tennisballen) en bevatten veel droge houtvezels. Ze worden bij voorkeur gedeponceerd op vaste plaatsen in het bosch, die dan ook vol mest liggen. *A p p e l m a n*, die in 1933 in Zuid Tasikmalaja een exemplaar op het spoor najaagde en daarvoor urenlang in gebukte houding door de bada-k-tunnels moest slijpen, schrijft o.a.: „De eenige aanwijzingen omtrent het vorderen (inhalen) waren de sterke urine-lucht, die in de tunnels heerschte, en de pyramidevormige mesthoopen van het dier”.

Ook houdt het dier er zéér van om modderbaden te nemen. Hij heeft daartoe vaste „bangoejangans”, die hij geregeld bezoekt, en waar vroeger de Inlandsche jagers op de loer gingen liggen om hem te schieten. In de buurt van zulk een modder-badplaats nu zijn alle struiken en het gras ongelooflijk dik met modder bespat en deze modderbedekking kan zich ook nog en eindwoegs in de omgeving uitstrekken door het afstrijken aan die struiken en de alang-alang na het verlaten van het bad.

Over vraatsporen bericht o.a. *H a z e w i n k e l* in de *Trop. Nat.*, XXII, 1933, p. 101.

BOS BANTENG BANTENG (RAFFL.)

(De Banteng van Java).

Prentenmaten van enkele dieren van Goenoeng Slamet:

♂, vóór	125 × 100 mm,	achter	117 × 88 mm.
♂, „	127 × 98 „ „	„	108 × 87 „ „
♂, „	129 × 94 „ „	„	113 × 84 „ „
♀, „	124 × 89 „ „	„	107 × 81 „ „

Stapafstand van bastaardstier te Pangandaran: 64 cm.

Van den banteng beeld ik hierbij (fig. 22) slechts af één enkele linker voorpoot van een volwassen stier. Zooals in de bovenstaande maten reeds eenigszins is geïllustreerd, bestaat er bij deze diersoort nog al verschil in grootte tusschen de prenten der vóór en achterpooten en eveneens tusschen die van stier en koe. Evenals bij andere runderen zijn de vóórklaauwen beduidend grooter (en ook iets ronder) dan die van de achterpooten (in verband wellicht met het grootere gewicht, dat op de voorpooten rust). De koe vertoont een beduidend lichtere („tijnere”) sporing dan de stier. Nadere bestudeering zal nog moeten uitwijzen hoe de prenten van jonge stieren te onderscheiden zijn van die van oude koeien. Trouwens ook voor het vaststellen van nauwkeurige grenzen ter onderscheiding van oude stieren en dito koeien ontbreken nog de noodige serie-maten. Bij het verzamelen hiervan (wat, naar ik zeer hoop, door meerdere lezers zal gebeuren!) moet men wel bedacht zijn op de mogelijkheid van plaatselijk varieeren in grootte van den banteng, dat wil zeggen: men mag de sporen, gemeten in bijvoorbeeld West-Java, niet zonder meer vereenigen en dooreen meng-en met die van Oost-Java!

Voor verwisseling met het bantengspoor komen uitsluitend in aanmerking dat van het tamme bultrund en dat van den karbouw.